

SECTION: CULTUROLOGY

НАВЧАЛЬНІ ТА СВІТОГЛЯДНО-ФОРМУВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

Марків Олександра Тимофіївна

кандидат педагогічних наук, доцент

Кафедра журналістики

orcid.org /0000-0001-5720-650X

Oleksandra.markiv@gmail.com

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Зарівна Оксана Тимофіївна

кандидат педагогічних наук, доцент

Кафедра англійської мови технічного спрямування № 2

orcid.org/0000-0002-9821-4482

oksanazarina5@gmail.com

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Марків Іван Петрович

кандидат військових наук, провідний науковий співробітник

orcid.org/0000-0001-6286-1162

Ivan-markiv@ukr.net

Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України

Із переродженням суспільства у цифрову глобалізовану спільноту зросли можливості для забезпечення рівного доступу до інформації, для швидкого опрацювання масивів даних, для контактування без кордонів. Комп'ютерні технології, різноманітні гаджети, пошукові системи, Інтернет зробили доступним все для навчання, розваг чи формування світоглядної орієнтації. Однак виклик цього інформаційного прогресу для людства, мабуть, криється у твердженні: «непомітно мудрість замінили знання, а знання – інформація», яке фактично впливає із самої природи людей – ми не готові витратити зусилля для осмислення чогось, якщо хтось чи щось зробили це за нас. Усе цьому сприяє: автоматизовані системи самі виконують значну частину роботи і без них ми вже важко уявляємо свою життєдіяльність. Причому технології розвиваються надзвичайно динамічно, швидко засвоюються, переходять із розряду інновацій у буденне доступне явище. Стабільним залишається їхнє призначення – здатність самим виконувати завдання, що зазвичай потребують людської інтелектуальної діяльності.

Найсучаснішим проривом є штучний інтелект (ШІ), що трактується як «галузь комп'ютерних наук, яка займається створенням програм і систем, які

демонструють інтелектуальні здібності, подібні до людського розуму або проводять симуляцію процесів людського інтелекту комп'ютерними системами» [2, с. 131]. Фактично це набір алгоритмів, які забезпечують здатність інженерної системи обробляти, застосовувати та вдосконалювати здобуті знання та вміння [1]. Беручи до уваги ці визначення, зауважимо, що штучний інтелект вийшов за межі цифрового прогресу і розглядається як стратегічна технологія розвитку сучасної цивілізації в цілому.

Штучний інтелект відносно недавно увірвався в глобалізований світ, але максимально швидко проник у всі інститути, сфери та галузі. І це не дивно, адже ШІ універсальний помічник: 1) може збирати та аналізувати дані, здійснюючи прогнози та підбираючи найбільш оптимальні рішення; 2) може розуміти людську мову та взаємодіяти з людьми, включаючи голосові та текстові команди; 3) може збирати та аналізувати інформацію з різних джерел, включаючи зображення, звук та сенсорні дані; 4) може приймати рішення на основі зібраної інформації та розуміння контексту; 5) може генерувати нові ідеї та рішення, які раніше не були знайдені; 6) він швидкий і точний [1].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, яка визначає штучний інтелект як організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [3]. Українці активно користуються ШІ, проте ще немає нормативно-правової бази, регулювання і міри відповідальності, тому так важко встановлювати авторство спродукованого контенту.

Як зазначає С. Штурхецький, продукт ШІ – це просто згенерований текст, але без будь-якого етичного «забарвлення» [5]. І в цьому полягає проблема, яка зумовила предмет розгляду статті – згенерована штучним інтелектом інформація як продукт обов'язково потребує ретельного осмислення та перевірки. На підтвердження цього доцільно навести думку С. Штурхецького: «Сам собою ШІ нічого не «знає» у звичному для людини розумінні, він просто оперує закладеним у нього масивом даних. Якщо в ШІ вкласти масив, де розповідається про плоску Землю, то машина сприйме це як «правду» і її відтворюватиме при будь-якій нагоді. Тобто запит на коректність даних ставить перед тими, хто навчає ШІ складне завдання – зробити вибір даних, які є правдивими. Навіть у технічних науках є складнощі, якщо говорити про останні ще не перевірені гіпотези, а що вже й говорити про суспільні науки, де існує безліч різних підходів до інтерпретації тих самих подій» [5]. Отже, штучний інтелект генерує знання як продукт, але щоб він виходив достовірним і відповідав реальності, спочатку ШІ потрібно «навчити», адже для нього не існує етичних понять «правда» і «неправда». Тому деколи дивними і химерними виглядають абсолютно оригінальні (креативні) тексти, створені за

допомогою технології ШІ. Фахівець, який досліджує тематику і розбирається в її аспектах відразу зрозуміє, що щось завідомо не так, буде перевіряти факти і осмислювати написане. У цьому випадку технологія ШІ дійсно стає ефективним помічником: активізує критичне мислення, пропонуючи різні акценти до однієї теми, змушуючи користувача зіставляти їх, вибирати найбільш релевантні, відрізняти достовірні джерела інформації від недостовірних. Для розумного, цілеспрямованого користувача ШІ може бути джерелом пошуку, оцінки та синтезу інформації, а отже – формування аналітичної компетентності, належного рівня інформаційної грамотності.

Очевидно, що штучний інтелект буде активно розвиватися. Але попри блага, які відкриваються з використанням ШІ, зростають загрози для інформаційної безпеки цивілізації: інструменти ШІ дозволяють створювати псевдореальність, моделювати підставну картину світу, продукувати дипфейки («глибокі підробки» – маніпульовані відео чи аудіозаписи, які виглядають і звучать реалістично). Накопичення такого контенту зумовлює «втрату світовідчуття, трансформацію ціннісних орієнтирів» [4, с. 76]. Їх виявляти надзвичайно важко, проте можливо, якщо є навички медіаграмотності. Саме тому ШІ та медіаграмотність стоять поряд як тренди сучасного світу. В епоху фейків, постправди, інформаційно-технічного прогресування дуже важливо вміти верифікувати інформацію, мати бажання шукати першоджерела, формувати в собі культуру інформаційного продукування і споживання. Адже, людський розум здатен сумніватися, люди схильні дослухатися до інтуїції, яка підказує, на що звернути увагу і з якої причини виникли сумніви, люди можуть розставляти акценти на деталях, зіставляти факти, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок. Саме це є ознакою розвиненого критичного мислення, яке своєю чергою є основою медіакомпетентного споживання інформації.

Мусимо зазначити, що розробники нейромереж реагують на ситуацію. Відомо, якщо створюється «вірус», то для нього розробляється «антивірус», якщо створюються програми для моделювання реальності, то паралельно розробляються програми, здатні розрізняти її. Наприклад: fact-checking сервіси, які зараз використовують різні технології, включаючи ШІ, для перевірки достовірності інформації (FactCheck.org, Full Fact, PolitiFact тощо) або спеціальні платформи для ідентифікації «підставних» зображень (сервіс AI або NOT) чи аудіовізуальних продуктів (Truopic, YouTube DataViewer). Складність полягає в тому, що інформаційні потоки мега динамічні, а завдяки соціальним мережам і не надто відповідальним користувачам розповсюджуються на різні платформи з космічною швидкістю, тобто інформація доходить до реципієнта і засвоюється ним у первинному вигляді миттєво, а ось її підтвердження чи спростування відстають у часі і мають вже не таку сильну інформативну дію. Так званий «первинний ефект від почутого» є ключовим сигналом для сприйняття, одним із маніпулятивних засобів, який використовують найчастіше. Тому, перш ніж поширювати «щось, що емоційно вразило», варто задуматися, чому це відбулося, перевірити інформацію на істинність, а тоді вже поділитися з іншими (або ж, якщо представлена інформація видається такою,

що про неї мають знати інші, аби не потрапити на гачок, то поширити її з приміткою «фейк», «маніпуляція», «бот», «автоматизація» тощо). Для журналістів, наприклад, створено додаток «Ноаху», який допомагає відстежувати «продукантів» і «просувачів» статей у віртуальному світі, так можна виявити джерело та реципієнтську траєкторію.

Отже, «ШІ як універсальний інструмент може використовуватися і для генерації фейків, і їх викриття. Все залежить від людини – як люди сприймають інформацію, чи готові вони себе захистити, коли хитрощі дезінформації та пропаганди стають дедалі витонченішими» [5]. Щоб ефективно використовувати переваги штучного інтелекту, мінімізуючи потенційні негативні наслідки, суспільству важливо вжити цілеспрямованих заходів для навчання своїх громадян, щоб вони могли співіснувати з послугами на основі штучного інтелекту [2]. Тому медіаграмотність необхідна складова інформаційного суспільства для формування знаннєвого потенціалу та світоглядних орієнтирів населення.

Замість висновку додамо згенеровану Chat GPT відповідь на питання: Чи може ШІ сприяти медіаграмотності населення?

«Так, штучний інтелект може сприяти медіаграмотності населення. Ось кілька способів, якими це можливо:

1. Виявлення дезінформації: Штучний інтелект може бути використаний для аналізу великих обсягів інформації та виявлення шаблонів дезінформації. Алгоритми можуть аналізувати текст, зображення, відео та інші медіафайли для виявлення недостовірної інформації.

2. Навчання медіаграмотності: Інші системи штучного інтелекту можуть створювати інтерактивні платформи для навчання медіаграмотності. Вони можуть надавати інформацію про різні типи дезінформації, методи перевірки джерел інформації та загальні принципи критичного мислення.

3. Персоналізовані рекомендації: Системи рекомендацій можуть використовувати алгоритми штучного інтелекту для відсіювання контенту, який може містити дезінформацію або бути шкідливим для медіаграмотності. Вони можуть також пропонувати користувачам контент, який розширює їх розуміння медіа та допомагає розвивати критичне мислення.

4. Аналіз впливу: Штучний інтелект може аналізувати вплив медіа на громадську думку та сприяти розумінню того, як певні типи інформації або дезінформації впливають на погляди та переконання людей.

5. Виявлення тенденцій: Штучний інтелект може допомагати виявляти тенденції та шаблони поширення дезінформації в мережі, що дозволить розробникам поліпшувати стратегії боротьби з нею.

Штучний інтелект може бути потужним інструментом у змаганні з дезінформацією та підвищенні рівня медіаграмотності серед населення. Однак важливо також враховувати етичні питання та забезпечувати прозорість та відповідальність у використанні цих технологій». Як бачимо, сам Chat GPT закликає уважно, вдумливо і відповідально продукувати та засвоювати інформацію.

Список використаних джерел

1. Гончарова І. Використання штучного інтелекту в професійній діяльності педагога: можливості та виклики в умовах цифрового освітнього середовища. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/sbwrl>
2. Івасечко О., Калита О. Штучний інтелект як новітній інструмент дипломатії: виклики та перспективи // Регіональні студії. – 2023. – с. 129-134. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/34/22.pdf>
3. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
4. Марків О., Зарівна О. Медіаосвіта – ефективний механізм соціально-психологічного оздоровлення суспільства. Розділ до міжнародної колективної монографії «Нові імпульси розвитку педагогічної науки в Україні та країнах ЄС: питання наукових досліджень». – Влоцлавек, 2021– 436 с. – С. 70-85. – Режим доступу: <http://surl.li/tpbaf>
5. Штурхецький С. ШІ та інформаційна грамотність: як ШІ може бути використаний для підвищення інформаційної грамотності та розвитку критичного мислення // Редакторський портал. – 22.11.2023. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/tpadx>